
„România Mare nu este creația partidelor politice sau a armatei,
ci a evoluției istorice, ce nu poate fi oprită de nici o forță umană.”
Vasile Goldiș

Până la ofensiva din aprilie 1919

La cererea Consiliului Național Român Central unitățile militare românești, care trecuseră Carpații, sub comanda generalului Traian Moșoiu, la 7/20 noiembrie 1918, a dat o *proclamație către ardeleni*, de la Reghin. Aceste trupe s-au aflat concentrate în zona de Est a Transilvaniei pe aliniamentul Bistrița-Brașov, departe de zona de desfășurare a Marii Adunări de la Alba Iulia. Gărzile Naționale Române, în schimb, au avut o importanță deosebită în instaurarea autorității și asigurarea ordinii și protecției bunurilor și persoanelor împotriva acțiunilor anarhice ale unor bande ungurești și a trupelor regulate secuiești, cărora nu li s-a îngăduit a-și măsura și arăta forța ce aveau pentru a opri anarhia retragerii de pe teritoriul Transilvaniei a ocupantului german *somat*¹ după a doua mobilizare a armatei române. Din acest motiv, la care mai trebuie adăugate și erorile aliaților de a trata separat cu dușmanii (vezi *Convenția de la Belgrad* a generalului D'Esperey cu guvernul Karoly), a fost necesar sprijinul armatei române. Generalul Constantin Prezan a dat o proclamație către locuitorii din Transilvania în care preciza, fără echivoc, scopul intervenției armatei române: „Pășind cu dragoste frățască pe pământul Transilvaniei, oștirea română vine, în numele unor sfinte drepturi naționale și omenești, pentru a garanta libertatea deplină a tuturor. Însuflețiți de aceste gânduri, asigură pe toți locuitorii pământului românesc, până la Tisa și Dunăre, fără deosebire de neam și lege, că vom păzi cu credință viața și avutul tuturor. Îndemnăm, deci, întreaga populație ca, sub pavăza oastei românești, să-și continue ocupațiile obișnuite, astfel ca viața normală în sate și orașe să nu sufere nici o tulburare”²

La 28 noiembrie 1918, Marele Cartier General a dispus înființarea Comandamentului Trupelor din Transilvania, în fruntea căruia a fost numit generalul Traian Moșoiu. În Ordinul de zi nr. 1 dat de acesta se preciza: „Conform ordinului Marelui Cartier General Nr. 1159/28.11 1918, fac cunoscut trupelor și serviciilor că, cu începere de azi, ora 20.00, am luat comanda tuturor trupelor din Transilvania, și anume: Diviziile 1 Vânători și Divizia a 7-a. Noul Comandament va purta denumirea de Comandamentul Trupelor din Transilvania. Postul de comandă se instalează în ziua de 11

¹ Col. r. Dr. Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul întregirii*, Editura Tipo MC, Oradea, 2006, p. 131

² Constantin Moșincat, *Starea de veghe*, Editura Papyrus, Oradea, 1997, p. 31. Șef de stat major a fost numit generalul Ștefan Panaitescu, sub conducerea căruia s-a redactat *Jurnalul de operații*, document juridic de o importanță covârșitoare, care redă cu fidelitate întreaga activitate până la Budapesta, inclusiv revenirea în țară.

decembrie în mod provizoriu în Sibiu, localul Gimnaziului Unguresc unde Comandamentele diviziilor de mai sus vor adresa toată corespondența operativă, informativă și de adjutantură”³, ordin semnat de Comandantul Trupelor din Transilvania, general Moșoiu Traian.

Acțiunile trupelor maghiare sub influență bolșevică au determinat armata română să depășească linia de demarcație de pe Mureș și, în scurt timp, au eliberat localitățile Dej (8/21 decembrie 1918), Turda (9/22 decembrie 1918) și Cluj (11/24 decembrie 1918), unde au fost întâmpinați de peste 100.000 de români, care au încins Hora Unirii în jurul statuii regelui ungar Matei Corvin. Consemnând evenimentul, dr. Ștefan Ciceo Pop, din însărcinarea Consiliul Dirigent, a trimis regelui Ferdinand I următoarea telegramă: „Divizia a 7-a a vitezei armate române, azi, la ora 11, a ocupat cu glorie Clujul, cuibul de tristă amintire a suferințelor neamului nostru,

Statuia generalului Traian Moșoiu –
1938 Oradea

falnicul stindard românesc, înfipt azi în zidurile ce altădată răsunau de gemetele miilor de români, vestesc cu fală că s-a înfăptuit stăpânirea peste Transilvania a Majestății Voastre și a scumpei Coroane Române. Cu ocazia acestui eveniment, în numele armatei celor de dincoace de Carpați, aduc Majestății Voastre expresia celui mai omagial devotament. Trăiască Marele nostru Căpitan Ferdinand I, regele tuturor românilor.”⁴

Monitorul Oficial, nr. 212 din 13/26 decembrie, a publicat Decretul de ratificare a Hotărârii de unire, adoptată la Alba Iulia și Decretul de organizare provizorie a Transilvaniei, potrivit căruia serviciile publice rămâneau sub conducerea Consiliului Dirigent, în administrarea guvernului României intrând afacerile străine, armata, căile ferate, poșta telegrafică, circulația financiară, vămile și siguranța generală a statului⁵. Într-un editorial publicat în ziarul *Universul*, primul-ministru Ion I. C. Brătianu afirma: „Consfințind prin acest Decret-lege voința Adunării de la Alba Iulia, Majestatea Voastră înscrie în istoria poporului românesc de totdeauna și de pretutindeni cel mai mare act al istoriei noastre naționale, acela pentru care generații întregi au luptat și au murit, acela în nădejdea căruia au trăit de la Nistru până la Tisa toți românii, despărțiți de o soartă nemiloasă și puneți, Sire, pentru vecie temelia unei Români Mari și a unei vieți naționale pe care să se poată dezvolta în pace și fericire întregul neam românesc”⁶.

În acest context, erau profund îndreptățite întrebările adresate de regina Maria ilustrului său consort: „Spune-mi, Nando, îți dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin în imaginația

³ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), *fond 986, Serviciul istoric*, dos. 131, 268, 341, 833..

⁴ Cf. Dr. Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari, tomul II*, Cluj, Institutul de Arte Grafice *Ardealul*, 1926, p. 177

⁵ *Ibidem*

⁶ *Jurnal de operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918–1921), vol. I*, ediție îngrijită de Viorel Ciubotă, Gheorghe Nicolescu și Cornel Țucă, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 1998, p. 1

ta ce reprezintă de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viață întreagă ai fost modest, ai fost un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi cu mintea ta toată semnificația de a întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?”⁷.

Tandrețea și protocolul primirii delegaților ce aduceau vești bune la București au fost întrerupte de acțiunile greviste ale tipografilor din 13 decembrie 1918. Despre acestea I.G. Duca, în *Amintiri politice*, reține că „Îndată, după întoarcerea noastră din Iași, simțisem că Bucureștii erau subminați de agitațiunile comuniste. Fie că autoritățile de sub ocupație nu vegheaseră de ajuns și că, astfel, propaganda comunistă se putuse întinde netulburată, fie că germanii, după o metodă care le era scumpă, văzând că trebuie să se retragă, au ținut să aprindă focul în urma lor. Fapt este că muncitorii se agitau, că pe stradă defilau convoiuri cu drapele roșii și corifeii mișcării răspândeau din larg banii în dreapta și stânga. Evident că și haosul existent, miile de refugiați din Moldova care se întorceau la vetrele lor, starea quasi-revoluționară din Ardeal și din Bucovina, prizonierii care soseau din diferitele țări unde izbucnise bolșevismul, armatele care porneau peste munți paralizând și viața economică, și posibilitățile normale de transporturi, toate acestea îngăduiau ușor lui Racovski și agenților Moscovei să uneltească și să semene dezordine în România. De-altminteri, avusesem la redacția „Viitorului” o lungă convorbire cu Toma Dragu, fruntașul socialist pe care îl cunoșteam bine încă de la Paris, și părea el însuși îngrijorat de cele ce vedea și auzea în jurul lui. O asemenea manifestație s-a ciocnit, la 13 decembrie pe strada Câmpineanu, lângă Teatrul Național, cu un detașament de vânători de munte. Soldații au tras, mai mulți manifestanți au căzut morți, poliția a arestat pe toți fruntașii mișcării și i-a bătut în chip atât de crunt, încât unul din socialiștii cei mai de vază, Frimu, a și murit peste câteva zile de pe urma rănilor dobândite. Represiunile au depășit, astfel, așteptările și intențiile noastre. Mărzescu, în calitatea lui de ministru de Interne, nu putea reuși să stabilească vinovățiile și răspunderile, vădit, acțiunea îi scăpase din mână, chiar dacă trupa fusese atacată după cum pretindea ea și reacționase prea violent, ceea ce se petrecuse la poliție împotriva dispozițiilor guvernului era grav și inadmisibil. Abia după câțiva ani, am aflat întâmplător cheia enigmei: plecam odată cu vagonul ministerial în Ardeal și, văzând că eroul de la Mărășești, viteazul general Racoviceanu, nu are loc în tren, l-am invitat la mine. Stând de vorbă până seara târziu, mi-a mărturisit că 13 decembrie era opera lui. Întorcându-se din Moldova cu regimentul său, **surprinsese noaptea, în gara Chitila, oameni suspecti care îndemnau pe soldați să-și impuște ofițerii și să facă revoluție, că trebuie să se isprăvească cu regii și cu burjuii, de aceea, văzând că guvernul umblă cu mânuși, s-a hotărât să curețe el capitala de acești agitatori** (subl. ns. – C.M.). Aflând de întrunirea lor, le-a ieșit înainte, a tras fără provocare și tot el a dispus, peste capul prefectului de poliție, să se dea conducătorilor mișcării o lecție, așa încât pe viitor să se *sature de comunism*. Considera astfel că a adus un mare

⁷ Neculai Moghior, *Ferdinand I, cuvânt pentru unirea neamului românesc. O poveste adevărată Basarabia 1918*, Editura Tipo MC, Oradea, 2018, p. 89

serviciu țării sale și se lăuda că a procedat cum a vrut el, nu cum ar fi vrut guvernul, responsabil al țării”⁸.

Intervenția promptă a armatei, precum și publicarea decretelor-lege care anunțau exproprierea marilor proprietăți, **împroprietărirea țăranilor** și acordarea dreptului de vot universal au contribuit la atenuarea acestei stări de spirit revoluționare și la diminuarea vizibilă a influenței ideilor bolșevice în rândul românilor. Au fost expropriate în întregime terenurile arabile ale Coroanei, Casei Rurale, cele aparținând supușilor statelor străine sau absenteiștilor. La 26 decembrie 1918 a fost publicat decretul-lege prin care se ratifica unirea Transilvaniei cu România și la 1 ianuarie 1919 au fost publicate decretul-lege de ratificare a unirii Basarabiei și Bucovinei cu România.

Războiul a adus trei schimbări fundamentale: „unitatea națională, reforma agrară și sufragiul universal”⁹. Dintre acestea, prima a ridicat România de la o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia și Italia; a doua, satisfăcând foamea de pământ a țăranilor, a înlăturat orice pericol al unei revoluții de jos și a imunizat România contra bolșevismului, cu toată apropierea ei de Rusia; a treia a înzestrat națiunea cu mijloacele unei autodeterminări democratice.

Pericolul potențial ce amenința granița de la răsărit și atrocitățile maghiare din Transilvania, neocupată de trupele române, îl determină pe regele Ferdinand I să dea Ordinul de zi către armată, din 1 ianuarie 1919, în care-și manifesta cu tărie încrederea în vitejia, eroismul și devotamentul armatei. Reținem din cuprinsul acestui ordin următoarele: „(...) Voi toți, care vă aflați la fruntariile vechiului Regat, și aceia care ați dus drapelul român în ținuturile eliberate, peste care se vor întinde hotarele noi României întregite, aduceți-vă neconținut aminte că pe steagurile voastre sunt scrise cuvintele Onoare și Patrie. Oriunde vă aflați, voi sunteți purtătorii acestor două idei”¹⁰.

Concomitent cu acel Ordin de zi unitățile Diviziilor 6, 7 Infanterie, 1 și 2 Cavalerie, 1 Vânători, Diviziile 16 și 18 Voluntari ardeleni au primit și Ordinul de zi al Comandamentului Trupelor din Transilvania, semnat de generalul Traian Moșoiu care avea următorul cuprins: „Ostași! De o mie de ani Românii de pretutindeni n-au sărbătorit, cu inimi mai ușoare, sosirea unui nou an, căci acesta este cel dintâi, care la începutul lui vede un popor mândru și viteaz, împrăștiat în lungul vremurilor, adunându-se sub același steag, jurând credință aceluiași stăpânitor înțelept și viteaz. Și bucuria aceasta caldă și neasemuită vouă, vouă care făcând metereze de stâncă din piepturile voastre astăzi sângerate fără precupețire de jertfă, arătând lumii înmărmurite că de zăgazul puternic al tăriei voastre sufletești se sparg valurile puhoaielor dușmane, chiar dacă puterile lor ar fi nimicite. Ostași! Anul ce începe va aduce încununarea străduințelor și răsplata jertfelor noastre. Eroii morți vor dormi liniștiți în groapa lor

⁸ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire, vol. II, Partea I. 1918–1933*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, pp. 226–227

⁹ Cf. Seaton Watson, idee preluată de Neculai Moghior, *Ferdinand văzut de contemporanii săi*, București, Editura Militară, 2006, p. 208

¹⁰ Constantin Moșincat, *Starea de veghe*, Editura Papyrus, Oradea, 1997, p. 32. Pentru detalii consultă N. Moghior, I. Dănilă, L. Moise, *Ferdinand I. Cuvânt pentru întregirea neamului românesc*, București, Editura Metropolis, 1994 (doc.69)

comună, căci roadele sacrificiului lor au început să se ivească, înfrățirea tuturor Românilor s-a îndeplinit. Pământul pe care l-ați dospit cu sângele vostru vărsat din belșug, al nostru va fi. Așa a spus cel mai mare dintre domnii pământului nostru. Vouă, ostașii trupei din Transilvania, care ați venit să desăvârșiți înfrățirea, datoria vă cere ca pururea treji, să fiți zid de care să se sfărâme uneltirile vrăjmașe, numai astfel răsplata o veți primi întreagă, numai astfel veți fi vrednici de anul ce vine, de vitejii voștri tovarăși și marele nostru rege. Și fericirea pe care eu comandantul vostru v-o urez din adâncul inimii, va sosi întreagă”¹¹.

În Ardealul neocupat, încă de trupele române, teroarea se întindea din ce în ce mai mult. Zilnic plecau spre toate zărilor telegrame disperate prin care populația și societățile culturale, fără deosebire de neam, credință și lege, implorau ajutorul și intervenția grabnică a armatei române. La rândul său, într-o telegramă din 27 ianuarie/8 februarie 1919, generalul Berthelot informa Comandamentul Forțelor Aliate de la Salonic: „Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocități asupra populației de naționalitate română; din aceasta rezultă acte de extremă gravitate dacă nu se dau imediat guvernului ungar ordine”¹²

Șirul martirilor români care au stropit cu sângele lor sinistra linie demarcațională se întinde din noiembrie 1918 până în primăvara anului 1919. Masacrele au început sub pretextul restabilirii ordinii publice-statariale. Magaziile de cereale, care în timpul războiului fuseseră ținute închise, ca o sfidare adusă populației înfometate, au fost atacate și prădate. Românii însă n-au ucis. Atmosfera apăsătoare mai era destinsă cu câte o caricatură de epocă reușită, cum sunt și cele reproduse.

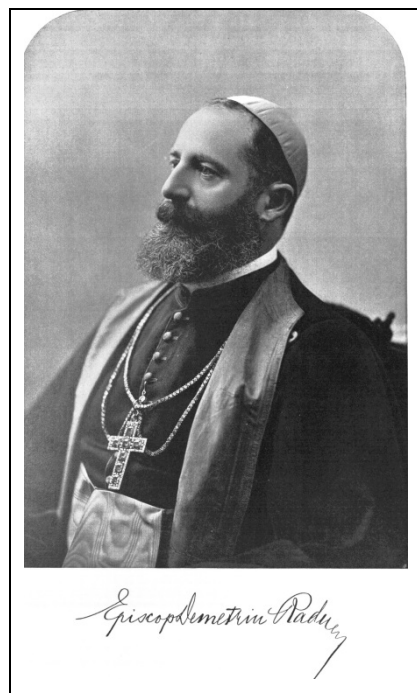
¹¹ Constantin Moșincat, *Divizia 11 Infanterie pe frontul...*, Op. cit., p. 134-135

¹² *** *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1999, p. 776

Liceul din Beiuș¹³

Publicul știe prea bine, că dintre puținele noastre școli medii, sau secundare, din nici una n-a avut o soartă mai tristă și mai amară ca și Liceul din Beiuș. Gimnaziul acesta, ridicat cu ani în urmă, din râvna și fondurile episcopul Samuil Vulcan, lărgit și înzestrat de episcopul Pavel și pus sub scutul Bisericii românești, de la 1888, se zbătea în ghearele unei urgii pedagogice, pe cât de imposibile, pe atât de impusă în aceeași vreme, fără nici o considerare și simț omenesc. De atunci, din urgisitul an 1888, toate obiectele de învățământ în clasele superioare afară de limba română și studiul religiei, în 2 ore la săptămână, se predau în limba maghiară, iar în clasele inferioare limba maghiară, istoria și geografia.

În vara anului 1918 nobilul conte Apponyi (nume rămas de tristă amintire pentru români datorită legii de maghiarizare ce-i poartă numele), fostul ministru al cultelor, ne-a răpit și gimnaziul inferior - rămânând numai limba română, latina, germana în românește, precum și numirile a cinci profesori și a directorului, de etnie română. Aceste stări de lucruri, insuportabil pe mai departe, au îmbrăcat haina atmosferei și a principiilor wilsoniene, l-au îndemnat pe episcopul Radu, ca în urma dreptului de arhieru, al unei eparhii românești și patron al acelui institut, în ziua de 23 Noiembrie 1918 să reînstăpânească limba românească în drepturile ei ferești la acel gimnaziu dând următorul decret:

Demetriu Radu Episcop gr. cat. de Oradea-Mare.

Decret. Având în vedere, că la gimnaziul nostru superior gr. cat. din Beiuș numai în mod volnicos a fost scoasă limba românească din dreptul ei firesc ca să fie, precum a și fost după încetarea limbii latinești, limba de propunere având în vedere, că limba română este limba oficioasă a Diecezei gr. cat. din Oradea-Mare și că acel gimnaziu este al ei; având în vedere că limba maternă a ținutului din jurul Beiușului, pentru care mai de aproape a fost întemeiat acel gimnaziu, este limba românească: Noi, după vremile schimbate și pe baza dreptului de liberă dispunere al națiunii române peste soarta sa prin aceasta aflăm de bine în Domnul a dispune, precum și dispunem următoarele:

Art. 1. Pe viitor începând cu ziua de 16 Decembrie 1918 când se redeschid școlile, acum închise pentru moribund, la gimnaziul superior gr. cat. din Beiuș limba de propunere va fi, ca și la celelalte gimnazii românești din țară: limba românească, care totodată ca studiu ordinar va fi a se propune în atâtea ore la săptămână, ca și alte limbi.

¹³ *Unirea*, Anul XXVIII. BLAJ, Sâmbătă 7 Decembrie 1918. Nr de propagandă 19-20

Art. 2. În interesul culturii, la instrucția acelor studenți și altcui puțini la număr, a căror limbă maternă este cea maghiară, se va putea folosi ca ajutoare și limba aceasta.

Art. 3. Limba oficială a gimnaziului va fi așijderea limba românească.

Art. 4. Limba și literatura maghiară rămâne și pe mai departe studiu obligator ca și la celelalte gimnazii românești din țară.

Art. 5. Cu executarea acestui decret este încredințat ă direcțiunea gimnaziului de mai sus.

Dat în Beiuș la 23 Nov. 1918. Demetriu Radu episcop gr. cat. de Oradea-Mare.

Acest decret s-a publicat și s-a adus la cunoștința Consiliului Național Român din Beiuș la 25 Nov. a. c. A fost ascultat între lacrimi și aplauze.

A doua zi cetățenii români din loc în frunte cu C. N. R. s-au prezentat înaintea P. S. Sale, ca într-o formă cât de solemnă să dea expresie bucuriei generale și împreună să prăznuim câteva clipe mărețul act cultural. Vorbirea scurtă și avântată a prezidentului Dr. I. Ciordaș a fost la înălțimea momentului. Unul a spus. Ceea ce am gândit toți, într-o formă desăvârșită. P. S. episcopul Radu cu ochi înlăcrămați de bucurie dă lui Dumnezeu mulțumită, că l-a învrednicit, să săvârșească această mare faptă culturală și națională. Declară că acest decret prin foc și prin apă îl va apăra până la cea din urmă ridicare a brațelor.

Despre umanismul și omenia manifestată de armata română în 1919 lăsăm să vorbească documentele redactate de autoritățile ungare¹⁴. Într-un document nr. 1841/21 noiembrie 1919, parafat cu ștampila rotundă a primăriei din Zagyvarek, semnată olograf de primar și notarul șef rezultă că acest consiliu local a ținut o ședință extraordinară, ce nu figura pe ordinea de zi. Președintele Boldizsak Pal, avocat, primar al comunei încunoștințează consilierii despre situația aparte, ce nu suferă amânare, căci odată cu evacuarea trupelor române, trebuie să-și aducă aminte de „domnul căpitan Ștefănescu comandantul lagărelor și a trupelor. Domnul căpitan a condus, cu un spirit ascuțit, operațiile în timpul staționării trupelor care s-au purtat cu omenie. Au arătat umanitate fapt pentru care merită întreaga căldură și mulțumire a întregii comunități. Cer de aceea consiliului, ca față de comportarea domnului căpitan Ștefănescu, să exprime în numele comunei HOTĂRÂREA: Consiliul comunal, în nume propriu și cunoscând bunele intenții, omenia și comportarea umanitară a domnului căpitan Ștefănescu, pentru că și-a periclitat viața pentru comună, hotărăște marcarea momentului prin exprimarea de alese mulțumirii. Împuternicește secretariatul să înscrie în cartea de onoare mulțumirile transmise căpitanului Ștefănescu”

¹⁴ Muzeul Militar Național, Biblioteca, *fond Diverse III*, F.14703/II

La 14 august 1919, „cu ales respect”, primarul și notarul din Gödöllő¹⁵, se adresează comandantului Diviziei II Cavalerie: „Pentru alimentele date gratuit populației sărace din Gödöllő, constând din mai multe căruțe cu dovleci, 12 saci făină și 14 saci mei, exprimăm mulțumirile primăriei și a săracilor pentru mărinimoasa ofertă”. Documentul dactilografiat are nr. 5439/1919 este parafat cu ștampila rotundă și poartă antetul Primăriei Gödöllő, primit de Divizia II Cavalerie cu nr. 10505/19 august 1919, F. 14718/II.

Și din alte documente și scrisori, adevăruri și adrese rezultă același spirit umanitar. Mulțumirile autorităților ungare sunt exprimate tranșant și fără rezerve. Primăria Districtului 10 Budapesta, în documentul cu nr. 13230/1919, dactilografiat pe imprimat tipizat al imprimeriei proprii, iar peste ștampila rotundă o semnătură indescifrabilă sub care: Tánacsýégyzö, confirmă autenticitatea documentului adresat comandantului trupelor Regale române de ocupație din Köbányá, Budapesta: „Primăria districtului subscris recunoaște prin aceasta și exprimă deplina mulțumire pentru activitatea ageră ce a dezvoltat-o în interesul menținerii siguranței publice din Districtul 10 din Budapesta o înaltă comenduire română”. Sub numărul de înregistrare de mai sus documentul, datat 15 octombrie 1919, face mențiunea „eventualul răspuns să fiți amabil a-l expedia pe această adresă”¹⁶. Textul este redactat în limba maghiară, iar sub aceasta o traducere scrisă cu penița și semnătura pentru conformitate, sublocotenent Crăciun.

Grofii din capitală nu s-au ostenit să le adreseze mulțumirile românește, ungurește sau/și bilingv ca cei de mai sus, dar și așa făcute, românii le-au primit și-i onorează. (Ce ar zice cercetătorii unguri de astăzi despre scrisorile primarilor din Ip, Trăznea, Moisei, Sărmașu, Mureșenii de Câmpia, Horea, Huedin etc. despre purtarea ocupantului ungur din 1940?).

Notarul șef și notarul din Kispest, la 15 octombrie 1919, parafează și semnează documentul dactilografiat, cu nr. 12151 (F.14698/II) cu următorul conținut: „Primăria Kispest prin subsemnății, adevărește prin prezența că Compania 7/Regimentul 3 Vânători, care de la jumătatea lunii septembrie până la 15 octombrie a fost cartiruită în cartierul Kövölsky Kálmán și în clădirea comendurii din Kispest. În timpul staționării de aici, pentru gospodăria primăriei, s-au purtat cu deosebită căldură, fapt pentru care merită măcar mulțumirile noastre, că au păzit și apărut viața și averea locuitorilor cu multă dăruire” .

¹⁵ Gödöllő, este un oraș în districtul Gödöllő, la 30 km de Budapesta, având o populație de 30.164 de locuitori (2011), majoritatea unguri, germani și țigani.

¹⁶ Muzeul Militar Național, Biblioteca, *fond Diverse*, F.1472/II.

Colonelul Kratochwil despre români. Colonelul Kratochwil¹⁷, comandantul Regimentului 4 de Honvezi, cu sediul în Oradea, a cercetat între alții și pe P. S. Episcop Dr. Demetriu Radu. Întrebat fiind de niște ziariști din localitate despre ținuta regimentului pe câmpul de război, dl colonel a declarat, că *Românii din acel regiment s-au distins mai ales în timpul războiului al 2-lea și al 3-lea de la Isonzo, se luptă ca niște lei, și totodată spunea, că are să mulțumească mult ofițerilor și subofițerilor români. Ne pare bine, că lângă alte recunoașteri oficioase despre purtarea eroică a fiilor noștri, — se adaugă și aceasta, venită de la forul competent al unui regiment, în mare parte românesc.*

Pe 29 decembrie 2018, pe fațadă gării din Oradea, s-a dezvelit o Placa comemorativă dedicată generalului francez Henri Mathias Berthelot. Fix la 100 de ani de când a poposit, preț de un ceas, în gară administratorii de astăzi: Prefectură, Consiliu județean, Primărie, Garnizoană și-au unit eforturile și au așezat acest însemn, spre nemurire și în conștiința noastră pe generalul Berthelot¹⁸. El reprezintă, ca simbol, legătura dintre armata română și cea franceză, precum și legătura dintre cele două popoare. Gestul are o semnificație mult mai largă,

Generalii Avramescu și Berthelot

¹⁷ Kratochwil Károly, după ortografia numelui folosită de el și în general în puținele studii de specialitate maghiare (n. Brno, 13. 12. 1869. – m. 19. 09. 1946 Budapesta). La startul conflagrației mondiale, loc. col., comandant al batalionului I, din Regimentul 4 Infanterie honvezi din Oradea. Începând cu 30 septembrie 1914 comandant al regimentului, la 1 noiembrie 1915 colonel, din 10 septembrie 1917 pe frontul din Italia i se încredințează provizoriu comandamentul Brigăzii 39 Infanterie, din februarie 1918 comandament al acesteia. Se întoarce cu brigada și implicit cu Regimentul 4 Infanterie la Oradea. Gradul de general de brigadă (FML sau altabornagy în structura maghiară) i se conferă abia în anul 1923. A luat parte activă la formarea și activarea grupului din „complotul de la Oradea”, fiind urmărit și arestat la Brașov (extras din corespondența avută cu Koszta Istvan, din Miercurea Ciuc).

¹⁸ La festivitate au participat: lt. col. Petru Dobria, comandantul Garnizoanei Oradea, Ilie Bolojan, primarul Municipiului Oradea, europarlamentarul Emilian Pavel, viceprimarul Florin Birta, Dr. Aurel Chiriac (director la Muzeul Țării Crișurilor), generalii r. Vasile Creț și Grigore Bartoș, col. Dan Nicolae Poinar (Cultul Eroilor), Dr. Cornel Durgheu (sculptor), Col. r. Dr. Constantin Moșincat (Asociația Națională a Cavalerilor de Clio), lt. col. r. Gheorghe Nedelcu, Cultul Eroilor, cetățeni.

decât așezarea unui însemn comemorativ personal, pentru că el, generalul, nu s-a reprezentat pe sine, ci a reprezentat în fapt Antanta, venită în numele dreptății europene să statornicească ordinea și liniștea. El a personificat însăși Franța și poporul francez. Prin vizitarea părților periferice de vest ale românismului Berthelot a prefigurat traseul, aproximativ, al viitoarei granițe dintre popoarele român, sârb și maghiar. A pus să domnească legea în locul abuzurilor locale și să triumfe dreptatea popoarelor asuprite. Dr. Aurel Chiriac a explicat semnificația inscripției de pe placă și meritele indiscutabile ale lui Berthelot și ale întregii misiuni, prin prezența specialiștilor militari pentru armele terestre, de infanterie și artilerie, precum și a corpului aerian, ce a adus servicii importante, le-a subliniat distinsul istoric.

Această placă, așezată cu generozitate de orădeni, poartă pecetea recunoștinței lor pentru ceea ce a făcut generalul și poporul francez, în folosul neamului românesc, a spus istoricul militar Dr. Constantin Moșincat. Noi, românii îl iubim pentru bunătatea revărsată asupra **țăranului-ostaș**, prin ceea ce descifrăm din misterul legăturilor dintre comandant și soldat, din bunătatea sa de a-l face, din **țăran, un destoinic și responsabil ostaș**, după cum îi era firea de – „*om înalt și gros, cu glas moale de tată grijuliu*”¹⁹. Armata română și soldatul său au fost ridicate de generalul francez prin etichete rămase emblematice, fiindcă faptele de vitejie au fost pecetluite cu sânge de erou. Lui Berthelot mulțumire trebuie să-i dea soldații și urmașii lor, pe care „*i-a trimis în țara ungurească să facă rânduială*”!, cu o armată care a dovedit că poate și știe să pună stăpânire pe teritoriul dușman, să-l administreze și să prețuiască, să cinstească cu omenie populația căzută în nevoi. Armata română a dus cu sine la Budapesta dreptatea, libertatea și onoarea, așa cum scria pe steagurile dorobanților români. Armata română a fost cea chemată de *Antanta* pentru a **statornici ordinea și a apăra Europa de bolșevism!**, și a **pecetlui victoria aliaților**.

Când privim această placă comemorativă să ne îndreptăm gândul spre acel miraculos proces de organizare a armatei române, cu sprijinul și sub autoritatea franceză: actul didactic al școlilor, înființate la nivelul marilor unități, care au format trăgători cu mitralierele și tunurile noi, sosite din Franța, sub îndrumarea și supravegherea tehnicienilor francezi. Cât de eficientă a fost pregătirea s-a probat în marile bătălii din vara anului 1917, când deviza „*pe aici nu se trece*” a fost un legământ confirmat de fapte.

La Oradea, ca de altfel în toate localitățile vizitate, Berthelot a dat întâietate delegațiilor românilor, ceea ce însemna, cum surprindea Gheorghe Tulbure în *Tribuna Bihorului*, că special pentru români a venit de vreme „**ce ne-a dat scaunul de cinste**”. Această placă reprezintă totodată un semn al statorniceii aprecieri și solidarități între armatele și popoarele român și francez. Un simbol al dreptății și triumfului libertății popoarelor. Un semn al revenirii la o normalitate de conviețuire spre care în scurta sa ședere îndemna generalul. Berthelot trebuie iubit și respectat și pentru că a îndrăgit **țăranul-soldat**

¹⁹ *Tribuna Bihorului*, nr. 1, ianuarie 1919

pe care, după cum ne-o mărturisește în vizita sa din Oradea, „*l-am văzut gol, flămând, desculț, dar niciodată că dă îndărăț*”²⁰. Remarcabilă, subtilă, și onorabilă caracterizare desprinsă din atitudinea soldatului român.

Berthelot a împlântat sabia, prin prezența sa, la granița de vest a României Mari. Semnul acesta a rămas pentru eternitate neșters! **IN SIGNO VINCES**, adică a sfințit locul cu prezența sa la hotar, acolo unde **țăranul-ostaș de viță românească**, cu sudoare a dat rod pământului. Placa dezvelită în memoria lui Berthelot este un simbol, prea mic, față de măreția faptelor sale. El nu numai că a fost un mare general francez, el a fost și un prea bun român, cetățean de onoare, care a iubit și a fost îndrăgit de români. Prin acest gest – o placă de aducere aminte – nu facem altceva decât să restituim acel bine pe care l-a făcut românilor „*papa Bertălău, sau taica Burtălău*”, fără a avea sens peiorativ, ci pur și simplu pentru că nu puteau să-i pronunțe numele, cum îi ziceau țăranii ce-l iubeau,. El a cumpănit cu dreptate și

Placa comemorativă din Oradea - 29 decembrie 2018

a statornicit pacea. Ceea ce n-a reușit Berthelot au desăvârșit dorobanții și roșiorii armatei în primăvara întregirii, lărgind cuprinderea tuturor românilor, dintre cele trei Crișuri, în hotarul României Mari.

Coroana de flori, cu steagurile legate ale României și Franței, este încă o dovadă că prețuim jertfa ostașilor francezi ce-și dorm somnul de veci pe meleaguri românești, iar pentru Henri Mathias Berthelot o coroană a recunoștinței. Dacă îndemnurile sale ar fi fost urmate atunci pe frontispiciul Gării din Oradea n-am fi avut astăzi alăturată placa care aduce aminte de **ghetoul din Oradea al evreilor de sub administrație ungurească din 1944!**

²⁰ *Tribuna Bihorului*, nr. 1, ianuarie 1919. Vezi pentru temă: Jean Velicy, *Dincolo de păduri, Ardealul*, CIMEC, București, 2011, p. 30-32

Persoana și activitatea generalului Henri Mathias Berthelot *binecuvântată va fi din neam în neam*, cum frumos a rostit părintele capelan Mircea Ioniță, în slujba de sfințire, (alături de un sobor de preoți militari din garnizoană), pentru dragostea lui față de pământul românesc, prin care a legat o tovărășie de arme, o comunitate de viață sufletească între poporul francez și român, care în veci va sta în serviciul culturii și a civilizației omenesti. Pururea nestins să fie în sufletele noastre focul iubirii față de marea națiune franceză pentru care sădăm în inimile urmașilor noștri admirația și recunoștința veșnică. Nu vom uita pe aceia care au luptat pentru liberarea popoarelor subjugate din fostul imperiu austro-ungar.

Astăzi, când generalul Berthelot e din nou în mijlocul nostru, în mod simbolic, prin această placă comemorativă, îl gratulăm cu căldură și recunoștință, nu numai ca pe un erou al patriei sale și fiu al nobilei națiuni franceze, dar și ca pe un membru distins al armatei, amic și binefăcător al întregului neam românesc. Așa cum, în urmă cu 100 de ani, Berthelot era întâmpinat cu *Bine-ați venit!*, așa și noi astăzi îl punem în atenția tuturor călătorilor care trec prin Gara Oradea spre a-l cunoaște și cinsti! ***Trăiască România! Vive la France!***²¹

Pr. Capelan Mircea Ioniță – sfințește placa – 29 12 2018

²¹ În amintirea acestui eveniment, pe 10 iulie 2019, la Oradea, pentru a marca Ziua Franței și memorabila vizită din Ardeal a șefului Misiunii militare franceze, în prezența ambasadorului prof. univ. Dr. Dumitru Preda (autorul prefaței) a avut loc lansarea, la sediul Consiliului Județean Bihor, a volumului semnat de col. r. Dr. Constantin Moșincat, *Prima vizită în Ardeal a generalul H.M. Berthelot după Marea Unire*, Editura Tipo MC, Oradea, 2019.